

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1902. Andra Kammaren. N:o 56.

Måndagen den 19 maj

kl. $\frac{1}{2}$ 3 e. m.

§ 1.

Justerades de vid kammarens sammanträden den 11 och den 12 innevarande maj förda protokoll.

§ 2.

Föredrogs och godkändes statsutskottets memorial n:o 94, med förslag till de återstående stadgandena i det nya reglementet för riksgäldskontoret.

§ 3.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets memorial n:o 95, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut i fråga om Kongl. Maj:ts proposition angående tillgodogörande af kronan tillhörig vattenkraft i Göta elf vid Trollhättan; och

sammansatta stats- och lagutskottets utlåtande n:o 10, i anledning af dels väckta förslag om inskränkning i inmutningsrätten, dels ock Kongl. Maj:ts proposition angående upplåtelse af den kronan tillkommande jordegareandel i grufva.

§ 4.

Justerades ett protokollsutdrag; hvarefter kammarens ledamöter åtskildes kl. 2,45 e. m.

In fidem

Herman Palmgren.

Tisdagen den 20 maj

Kl. 2 e. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 13 innevarande maj.

§ 2.

Anmälades och godkändes följande inkomna förslag till Riksdagens skrivelser till Konungen, nemligen:

från *konstitutionsutskottet*:

n:o 139, angående tryckfrihetsförordningens föreskrifter om boktryckerier och om tillsynen öfver tryckta skrifterns offentliggörande;

från *statsutskottet*:

n:o 127, angående beräkning af statsverkets inkomster;

n:o 128, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition i fråga om användande under år 1903 af behållning å ett för år 1902 anvisadt anslag till åtgärder för att befrämja tillgodogörandet af den i landets torfmossar befintliga bränsletillgång,

n:o 129, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående försäljning af en till förra hospitalshemmanet Stafflösa n:o 3 i Östergötlands län hörande lägenhet,

n:o 130, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående upplåtande af vissa delar af kronodomänen Bona till anordnande af en af staten inrättad tvångsupfostringsanstalt,

n:o 131, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående försäljning af viss del af Vadstena kronoäng i Östergötlands län,

n:o 132, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående efterskänkande af kronans rätt till danaarf efter smeden Gustaf Pettersson från Björkrtorp,

n:o 133, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående upplåtelse till begravningsplats för grufsamhället vid Kiruna jernvägssta-

tion af viss del utaf den vid afvittringen inom Juckasjärvi socken till kronopark afsatta mark,

n:o 134, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående godkännande af uppgjordt förslag i fråga om uppförande vid Upsala hospital för Upsala läns räkning af en vårdanstalt för sinnessjuka, och

n:o 144, angående statsregleringen för år 1903 och sättet för anvisande af vissa anslagsbelopp;

från *bevillningsutskottet*:

n:o 137, angående bevilning af fast egendom samt af inkomst;

från *lagutskottet*:

n:o 135, i anledning af väckt motion med förslag dels till lag, innefattande särskilda bestämmelser i afseende å vissa bolag, dels till lag angående ändring af vissa paragrafer i lagen om aktiebolag den 28 juni 1895,

n:o 136, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående handel med konstgjorda gödselmedel, och

n:o 145, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse af 26 kap. 1 § rättegångsbalken, samt

från *Riksdagens kansli*:

n:o 140, angående patientafgifterna vid upptagningsanstalter för sinnessjuka,

n:o 141, angående qvinnors anställande vid yrkesinspektionen,

n:o 142, angående åtgärder för åstadkommande af en bättre fiskerivård för Östersjö- och sötvattensfisket, och

n:r 143, angående åtgärder i fråga om importen af och rörelsen med artificiella sötämnen.

§ 3.

Likaledes anmäldes och godkändes bankoutskottets förslag till Riksdagens skrivelser:

dels till Konungen, n:o 149, med öfverlemnande af reglemente för riksbankens styrelse och förvaltning,

dels och till fullmäktige i riksbanken, n:o 150, i samma ämne.

Ang. tillgodogörande af kronan tillhörig vattenkraft i Göta elf vid Trollhättan.

§ 4.

Till afgörande förelåg statsutskottets memorial n:o 95, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut i fråga om Kongl. Maj:ts proposition angående tillgodogörande af kronan tillhörig vattenkraft i Göta elf vid Trollhättan.

Under återopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver jordbruksärenden för den 26 mars 1902 hade Kongl. Maj:t uti en till Riksdagen samma dag aflåten proposition, n:o 74, föreslagit Riksdagen att, bland annat, medgifva, att å kronans vägnar aftal finge med ingenjören Ernst Stridsberg träffas angående tillgodogörande af kronan tillhörig vattenkraft i Göta elf vid Trollhättan i enlighet med de för aftalet i statsrådsprotokollet angifna hufvudgrunder och under de vilkor i öfrigt, Kongl. Maj:t komme att bestämma.

Sedan statsutskottet i utlåtandet n:o 92 hemställt, bland annat, att Riksdagen måtte medgifva, att å kronans vägnar aftal finge med ingenjören Ernst Stridsberg träffas angående tillgodogörande af kronan tillhörig vattenkraft i Göta elf vid Trollhättan i enlighet med de i statsrådsprotokollet öfver jordbruksärenden den 26 mars 1902 angifna hufvudgrunder och under de vilkor i öfrigt, Kongl. Maj:t måtte bestämma, dock att tiden för aftalets gällande icke finge öfverstiga 40 år, hade Första Kammaren bifallit utskottets hemställan, hvaremot Andra Kammaren beslutat, att tiden för ifrågavarande aftals gällande icke finge öfverstiga 20 år.

I ändamål af sammanjemkning hemställde utskottet, att Riksdagen, hvardera kammaren med frångående af sitt i denna fråga förut fattade beslut, måtte medgifva, att å kronans vägnar aftal finge med ingenjören Ernst Stridsberg träffas angående tillgodogörande af kronan tillhörig vattenkraft i Göta elf vid Trollhättan i enlighet med de i statsrådsprotokollet öfver jordbruksärenden den 26 mars 1902 angifna hufvudgrunder och under de vilkor i öfrigt, Kongl. Maj:t kunde bestämma, dock att tiden för aftalets gällande icke finge öfverstiga 30 år.

Sedan utskottets berörda hemställan blifvit uppläst, anförde:

Herr Hedin i Stockholm: Utskottet har här försökt en sammanjemkning, der icke, såsom förut i dylika fall, begäres, att Andra Kammaren skall göra en eftergift i någon jemförelsevis underordnad fråga, som kan passa till underhandlingsobjekt vid en sammanjemkning, utan der det föreslås, att kammaren skall göra en principiell eftergift, nemligen att bestämma en *förlängning* af den kortare koncessionstid, som kammaren förut beslutit. Äfven en sådan kortare koncessionstid medför emellertid den ledsamma följden, att efter

icke många års förlopp upplåtelsebegreppet så småningom förvandlas till *eganderätts*begrepp. Vi hafva alltför många ledsamma och betydande erfarenheter derom, då kronan förgäfves sökt att återfå sin rätt, ehuru denna varit af så solklar beskaffenhet, som öfver hufvud någon rätt kan vara. För några år sedan förklarades för mig af åtskilliga medlemmar af denna kammare, att utgången af en mängd dylika mål, der kronan förlorade, berodde derpå, att underrätterna icke vågade döma mot — såsom orden lödo — brukspatroner och bolag. Det gälde *då* gamla koncessioner. Och det kommer en gång, då äfven denna koncession blir så gammal, att man säger, att det är obilligt att återkalla densamma eller att bestämma några andra vilkor. Jag anser därför, att detta statsutskottets förslag ej bör bifallas. Det har för öfrigt upplysts, att det är aldeles tillräckligt för den ifrågavarande ingenjören, om upplåtelsen bestämmes till 20 år. Här skulle nu i sådant fall icke bli någon upplåtelse denna gång, men det är ju icke långt till nästa riksdag.

Jag anhåller, att kammaren behagade afslå det framställda sammanjemkningsförslaget.

Herr Biesdert: Herr talman, mine herrar! Jag får upprigtigt erkänna, att herr Hedins afslagsyrkande i denna fråga kom såsom en stor öfverraskning. Kammaren har så många gånger bifallit utskottets förslag till sammanjemkning i liknande frågor som denna, att jag icke kan förstå orsaken till att kammaren nu skulle i denna fråga frångå den princip, som den så många gånger uttalat sig för. Jag vill särskildt erinra om denna Riksdags beslut i fråga om koncession för elektriska anläggningar. Särskilda utskottet hade der föreslagit, att koncession skulle få medgifvas sökanden för en tid af 50 år. Första Kammaren godkände detta utskottets förslag, under det att Andra Kammaren deremot beslöt, att koncessionstiden icke skulle få öfverstiga 30 år. Utskottet sammanjemkade detta förslagsvis till 40 år, hvilket förslag af Andra Kammaren såväl som af Första Kammaren antogs. Mig synes, att herr Hedin med samma skäl den gången kunde hafva yrkat afslag å utskottets sammanjemkningsförslag. Likaså var förhållandet, då samma särskilda utskott föreslog det fridlysta området omkring elektriska ledningar till 100 meter. Första Kammaren godkände denna siffra, under det att Andra Kammaren bestämde den till 200 meter. Utskottets sammanjemkningsförslag lydde på 150 meter, hvilket förslag af Riksdagen och sålunda äfven af denna kammare antogs. Det synes mig, att herr Hedin äfven dervidlag bort, för att vara konsekvent, yrka afslag. Nu är det visserligen sant, att om Andra Kammaren afslår detta sammanjemkningsförslag i strid med principer, som kammaren förut fastslagit, kan regeringen nästa år inkomma med nytt förslag angående detta arrende. Men jag kan icke förstå, hvad detta skulle tjena till. Jag tror icke, att Andra Kammaren dermed skulle vinna annat än att åstadkomma ett virrvarr i

Ang. tillgodogörande af kronan tillhörig vattenkraft i Göta elf vid Trollhättan.
(Forts.)

principerna rörande sammanjemkningar i allmänhet. Och hvad ingeniör Stridsberg beträffar, har han det så stäldt, att han kan drifva sitt verk med ånga, efter hvad jag har mig bekant. Men det synes mig, att i en så klar och enkel sak som detta, nemligen att arrendera bort vattenkraften till enskilde, Riksdagen icke borde förhåla någon tid och derigenom undvika onödig förbrukning af utländska stenkol.

Herr talman! Jag anhåller om bifall till utskottets förslag.

Herr Hammarström: Jag är förekommen af den föregående ärade talaren. Jag har nemligen samma uppfattning som han och kan för min del ej heller förstå, hvad man skulle vinna genom ett uppskof i denna fråga. Staten får ju sin inkomst af den kraft, som här är fråga om att arrendera ut, och om man skjuter upp frågan till ett kommande år, kan man väl ändock icke vinna annat, än att man då får arrendera ut vattenkraften, hvilket man ju vinner äfven nu. Om det nu är en principfråga, som den förste ärade talaren vill häfda, så förstår jag ändå icke, gent emot det som nyss sagts, hur denna princip skulle kunna häfdas. Det är ju, som en föregående talare sade, af vigt, att man använder vattenkraften, så att man slipper importera en mängd utländsk bränslematerial, hvarigenom penningarna gå ur landet, medan vattnet utan nytta rinner ur Venern.

För min del anser jag, att kammaren bör godkänna sammanjemkningsförslaget, hvartill jag yrkar bifall.

Herr Hedin i Stockholm: För min del har jag nyss sagt, att om man nu uppskjuter frågan, finnes den utvägen att komma igen nästa år och då nöja sig med den tidslängd, som Andra Kammaren förut beslutit. Om de två närmast föregående talarne ej kunna förstå, hvad detta innebär, så rår jag verkligen icke för det.

Hvad för öfrigt beträffar talet om konsekvens, så ber jag den talare, som näst efter mig hade ordet, att öfverlemnna åt mig sjelf att sörja för att jag iakttager behörig konsekvens. Och jag ber att i sammanhang härmed få nämna, att det finnes tillräckligt många vittnen, som kunna vitsorda, att jag, då frågan om elektriska lagen var före, alldeles *icke* var för den föreslagna sammanjemkningen angående elektriska anläggningar och att, då det första gången var fråga om att lemna *evärdlig* upplåtelse och således på samma gång *skänka bort* svenska Riksdagens rättigheter enligt grundlagen, jag genom mitt motstånd vann så mycket, att man fick den evärdliga tiden inskränkt till 30 år.

Frågan om magnesit och apatit är åter icke i något afseende jemförlig i vigt med den föreliggande frågan.

Herr Nyström: Herr talman! Jag tror, att det skulle vara ur många synpunkter beklagligt, om Andra Kammaren nu skulle motsätta sig sammanjemkningsförslaget. Det är ett helt annat förhållande, in-

för hvilket vi nu stå, än då det var fråga om kraftbolaget. Jag vill erinra om att ingenjör Stridsberg under långliga tider varit uti den goda tron, att han egde all den vattenkraft, som flöt utefter stranden der, och att det under sådana förhållanden, i synnerhet när nu afgiften för vattnet är vida högre, än hvad som föreslagits för kraftbolaget, icke kan vara annat än till landets och kronans fördel att få något längre koncession beviljad, såsom utskottet föreslagit. Det är naturligtvis icke samma förhållande med en industriel anläggning som med arrende utaf en landtegendom. En vattenkraftsanläggning kräfver så stor kostnad, att jag tror, att det skulle blifva ett farligt prejudikat att allt för mycket inskränka arrendetiden, och det skulle ovilkorligen komma att skadligt inverka på vår industri. Och jag tror icke heller, att Andra Kammaren skulle komma att vinna sympatier hos industriens män, om den nu ställer sig alltför afvisande i denna fråga.

Jag skall därför, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Ang. tillgodogörande af kronan tillhörig vattenkraft i Göta elf vid Trollhättan.
(Forts.)

Herr Pehrson i Törneryd: Herr talman! Till hvad nu redan blifvit anfördt är icke mycket att tillägga. Men mig förefaller det att vara alldeles klart, att uti en fråga sådan som denna, som ligger till så som den nu gör, har åtminstone vederbörande utskott icke haft annat att göra än att ställa sig grundlagens bud till efterrättelse, eller att, för så vidt det varit möjligt, göra upp förslag till en sammanjemkning kamrarnes olika beslut emellan. Nu hafva kamrarna beträffande det föreliggande ärendet, nemligen Kongl. Maj:ts proposition angående tillgodogörande af kronan tillhörig vattenkraft i Göta elf vid Trollhättan, fattat olika beslut i allt annat, men lika beslut i den delen, som rör ingenjör Stridsbergs rätt att arrendera vattenkraft vid Trollhättan utaf staten. Beträffande villkoren därför hafva kamrarna träffat sammanstående beslut, men rörande tiden för aftalet emellan staten å ena sidan och arrendatorn å andra sidan hafva kamrarna skilt sig i det afseendet, att Första Kammaren bestämt tiden för aftalet till 40 år och Andra Kammaren till 20 år. När nu kamrarnes beslut i allt öfrigt i denna punkt, eller moment c) här uti sammanjemkningsförslaget, är lika, och de endast skilja sig rörande tiden — den ena kammaren har sagt, att aftalet skall räcka under 40 år, och den andra kammaren har sagt, att aftalet skall räcka i 20 år — synes det mig vara så klart, som någonting kan vara, att en sammanjemkning bör ega rum i denna enda punkt, hvaruti kamrarnes beslut skilja sig, och att den sammanjemkningen ej kan blifva något annat än just precis den siffran, som ligger emellan de der talen, eller 30 år.

Jag förstår icke herr Hedin på annat sätt, än att han icke skulle vilja någon sammanjemkning, utan afslå det hela. Men när nu kamrarna för öfrigt hafva godkänt villkoren i afseende å rätten för ingenjör Stridsberg att få arrendera vattenkraften, med undantag endast af tiden för aftalet, tror jag, att det icke vore fullt lojalt handladt, i fall

Ang. tillgodogörande af kronan tillhörig vattenkraft i Göta elf vid Trollhättan. kammaren nu avslår sammanjemkningsförslaget. Jag skall därför, herr talman, anhålla att få yrka bifall till detsamma.

Herr *Trapp* instämde häruti.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats avslutad samt herr talmannen framställt propositioner å de derunder gjorda yrkandena, blef utskottets hemställan af kammaren bifallen.

§ 5.

Härefter föredrogs och godkändes sammansatta stats- och lagutskottets utlåtande, n:o 10, i anledning af dels väckta förslag om inskränkning i inmutningsrätten, dels ock Kongl. Maj:ts proposition angående upplåtelse af den kronan tillkommande jordegareandel i grufva.

§ 6.

Efter anmälan häruppå af konstitutionsutskottets förslag till Riksdagens skrifvelse, n:o 138, till Konungen, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af § 57 regeringsformen samt af §§ 13, 14, 16, 17, 19 och 25 riksdagsordningen, begärdes ordet af

Ang. skrifvelse om valrätten till Andra Kamraren. Herr Ernst Carlson, som yttrade: Herr talman! Jag anhåller, att skrifvelseförslaget måtte uppläsas.

Sedan ifrågavarande skrifvelseförslag i anledning häraf blifvit uppläst, anförde

Herr Boëthius: Herr grefve och talman! Mine herrar! Då jag i konstitutionsutskottet yrkat, att denna skrifvelse skulle erhålla en annan affattning, skall jag be att nu få yttra några ord i ärendet.

Det har varit en gammal praxis, att, när kamrarne stannat i samma beslut i afseende på den s. k. klämman samt med afseende på motiveringen i samma beslut rörande största delen, det utskott, som haft att upprätta förslag till skrifvelse, gått så till väga, att det tagit hvad som varit gemensamt i motiveringen och uteslutit den punkt eller de punkter, hvarom kamrarne icke enats. Så skedde exempelvis med afseende på den skrifvelse i rösträttsfrågan, som afgafs af Riksdagen år 1900. Jag har för min del yrkat, att denna praxis nu också skulle tillämpas och således utskottet intaga den *gemensamma* delen af motiveringen, naturligtvis med rätt för kamrarne att sedermera godkänna eller förkasta skrifvelseförslaget.

Utskottets majoritet har emellertid genomdrifvit ett annat förfaringssätt, innebärande, att *all* motivering uteslöts, då det ansågs

från detta håll, att genom de af Andra Kammaren uteslutna orden Första Kammarens motivering blifvit så förändrad, att den icke vidare uttryckte grunden för kammarens beslut. För min del tror jag, att det hade varit lyckligare för samarbetet i framtiden mellan kamrarne, om man följt gamla praxis äfven i detta fall.

Jag tror också, att med afseende på sjelfva sakens innebörd lämp- ligen bort så ske. Olikheten mellan kamrarne beror på följande, som herrarne torde minnas. Båda kamrarne ville, att vid den blifvande undersökningen särskildt skulle utredas, huruvida icke införandet af allmän rösträtt i förening med proportionella val vore att föredraga framför en sådan lösning af rösträttsfrågan, att census sänktes. Der- med slöt Andra Kammaren. Första Kammaren hade deremot som möjliga villkor för allmän rösträtt i stället för proportionella val der- jemte framställt graderad skala, och att de proportionella valen möj- ligen kunde vara medelbara, samt slutligen framhållit, att äfven *andra* synpunkter kunde tagas i betraktande. Nu är att märka, att båda kamrarne hafva begärt en *allsidig* utredning. Under sådana förhål- landen hade med antagande af Andra Kammarens motivering äfven de särskilda önskemål, som Första Kammaren framställt, mycket väl kunnat komma under bepröfvande vid utredningen. Skilnaden är blott, att Andra Kammaren icke velat, att vissa af dessa önskemål skulle särskildt framhållas. Under sådana förhållanden kan jag icke inse, att Första Kammaren skulle blifvit kränkt i sin rätt, eller att den icke lika väl kunnat gå in på denna skrivelse som på den af år 1900, då t. ex. Första Kammaren hade såsom pröfningens *föremål* jemväl framställt proportionella val och medelbara val. Dessa punkter uteslötos af Andra Kammaren, och då förenade sig Första Kammaren derom.

Emellertid ansåg icke utskottets majoritet, att man kunde förfara på samma sätt nu, och derigenom hafva vi fått denna oformliga skrif- velse, som saknar motivering. Då kan man väl fråga, om det icke varit bättre, om Andra Kammaren antagit en *sjelfständig* skrivelse. Jag tror dock icke att det varit lyckligt. Efter hvad som nu passe- rat, tror jag nemligen, att det då skulle ha visat sig omöjligt att åstad- komma en sammanjemkning med afseende på klämman. Den Bergska skrivelsen t. ex., om hvars kläm också jag var med, innehöll ju just detta, som man nu förklarar böra hindra Första Kammaren från att gå med på motiveringen. Jag fruktar därför, att, om vi tagit en sär- skild skrivelse i denna kammare, hade icke alls något beslut kommit till stånd. Nu *har* dock ett beslut kommit till stånd, hvarigenom Riksdagen begär en utredning af rösträttsfrågan och uttalar en önskan, att denna utredning skall vara färdig till 1904 år riksdag.

Visserligen kan man säga, att det saknas motivering, och att regeringen då icke kan veta, hvad Riksdagen åsyftar. Mina herrar, *formalismen* är en stor makt i verlden. Men den har dock sina grän- ser, och jag vågar påstå, att *ingen* svensk regering, som mottager

Ang. skrif- velse om val- rätten till Andra Kam- maren.
(Forts.)

Ang. skrivelse om valrätten till Andra Kammaren.
(Forts.)

denna skrivelse, skall kunna underlåta att taga hänsyn till den motivering, som beslutits af hvardera kammaren. Sker detta, då skall det visa sig för regeringen, att båda kamrarna varit ense om att utredningen bör komma till stånd; att vissa synpunkter dervid böra beaktas; och att särskildt frågan om allmän rösträtt med proportionella val skall komma till ompröfning. *Det* hafva båda kamrarna varit ense om. *Det* framgår af en undersökning af deras motivering. Men om skrivelsen nu kommit till stånd på det sätt, jag ansett rätt, hade resultatet just blifvit, att regeringen fått veta detta.

Jag anser således, att regeringen, äfven med den aflattning skrivelseförslaget nu erhållit, får veta lika väl hvad den bör veta. Under sådana förhållanden är jag för min del absolut viss om att denna skrivelse äfven i sitt stympade skick skall komma att gifva det uppslag till en effektiv behandling af rösträtsfrågan, som vi här afsett. Till följd häraf och då en återremiss, som är det enda utom bifall, som lagligen torde kunna komma i fråga, icke skulle gagna, sedan Första Kammaren redan godkänt skrivelsen, anser jag det lämpligt och icke medförande några som helst vådor, att Andra Kammaren för sin del låter bero vid hvad som skett och godkänner skrivelsen.

Herr Ernst Carlson: Herr talman! I anslutning till hvad som redan yttrats af den föregående ärade talaren vill äfven jag uttala mitt ogillande af konstitutionsutskottets uppseendeväckande åtgärd att helt och hållet utesluta motiveringen ur den nu föredragna skrivelsen, hvadan denna kommit att bestå uteslutande af klämman, deri Riksdagen begär en från alla synpunkter fullständig utredning af rösträtsfrågan, helst till 1904 års riksdag.

Anledningen till utskottets åtgärd är naturligen att söka deri, att i Andra Kammarens skrivelse utelemnats en mindre del af den motivering, som redan af Första Kammaren blifvit antagen. Fråga är emellertid, om detta varit tillräcklig anledning för utskottet att utesluta *hela* motiveringen. Granskar man nemligen närmare den utelemnade delen, finner man, att den endast består i en bestämmelse, som Första Kammaren tillagt den proportionella valmetoden. Första Kammaren vill hafva denna »anordnad vare sig med medelbara eller omedelbara val, eller med tillämpning af graderad röstskala, eller andra bestämmelser, som må vara egnade att åt de nu representerade bibehålla ett skäligt inflytande på afgörandet af landets angelägenheter». Då nu emellertid i Andra Kammarens skrivelse begäres »en från alla synpunkter fullständig» utredning såväl angående den proportionella valmetoden som andra i skrivelsen nämnda föremål, och då dertill de garantimöjligheter, som Andra Kammaren såsom redan öfverrunna ståndpunkter uteslutit, i hufvudsak återfinnas i 1900 års skrivelse, hvilken här åberopas, så tror jag, att det förefinnes goda skäl för den åsigten, att uteslutningen varit temligen oskyldig. Att den icke kan anses vara af någon samhällsvärdlig beskaffenhet, torde framgå deraf,

att den föreslagits af herr Ivar Månsson. Skrifvelsen var ju dessutom af så pass sväfvande och litet bindande art, att ingen egentligen kunde känna sig särdeles tillfredsställd med densamma.

Under sådana förhållanden hade väl det naturligaste varit, att konstitutionsutskottet följt vaulig praxis och intagit i Riksdagens skrifvelse så mycket af motiveringen, som för båda kamrarne var gemensamt. Detta har också af de flesta Andra Kammarens ledamöter inom utskottet påyrkats; och det är väl icke någon hemlighet jag förräder, då jag säger, att det var med *en* rösts öfvervigt, som utskottet beslöt att ge riksdagsskrifvelsen den stympade lydelse, hvaren nu föreligger.

I formelt afseende håller jag före, att utskottet härvid förfarit inkonsequent och formvidrigt. Utskottet har handlat inkonsequent, emedan det bättre öfverensstämte med gammal god sed äfvensom med det förfaringssätt, som af utskottet sjelft följdes i fråga om Riksdagens skrifvelse i rösträttsfrågan år 1900, att upptaga af motiveringen hvad som för båda kamrarne varit gemensamt. Men förfarandet är äfven formvidrigt därför, att utskottets tillvägagående väl näppeligen kan få namn af en sammanjemkning, den *enda* åtgärd, som grundlagsenligt bort komma i fråga, för så vidt betydelsen af kamrarnes beslut skulle ändras; ty ett fullständigt bortskärande af motiveringen kan väl i all rimlighets namn icke kallas sammanjemkning! Så långt äro vi väl icke komma.

Jag skall emellertid ej mycket urgera den formella sidan af saken, ty den betraktar jag här såsom skäligen likgiltig. *Faktum står kvar*, nemligen att kamrarne hvar för sig beslutit en skrifvelse, deri de, låt vara i temligen sväfvande ordalag, dock begära en utredning angående programmet: *allmän rösträtt, lika valrätt för land och stad samt proportionella val*. Då Riksdagen begärt en utredning på dessa grunder, lärer väl Kongl. Maj:ts regering, när den på allvar går att söka lösa rösträttsfrågan, få lof att taga hänsyn icke endast till Riksdagens skrifvelse i frågan, utan äfven och framförallt till kamrarnes protokoll, som innehålla den ostympade skrifvelsen, samt till dermed sammanhängande debatter och voteringar. Jag förmenar, att det är i *denna* belysning, som Riksdagens behandling af frågan bör ses. Och då kan det göra lika mycket, om ifrågavarande rader funnit plats i Riksdagens skrifvelse eller icke.

Herr talman, ur realitetssynpunkt finner jag alltså intet hinder att antaga riksdagsskrifvelsen, sådan som den här föreligger. När allt kommer omkring, kan det kanske till och med vara en fördel, att icke allt för många synpunkter der blifvit uppräknade, så att icke till äfventyrs ett statsråd deraf kan finna anledning att läsa eller anse sig hafva läst om åtskilligt, som Riksdagen aldrig velat ha, ehuru det omnämnts såsom föremål för utredning. Dertill kommer, att en sådan blank skrifvelse af den regering, som mottager densamma, kräfver

Ang. skrifvelse om valrätten till Andra Kammaren.
(Forts.)

Ang. skrifvelse om valrätten till Andra Kam-maren. större egen öfvertygelse i frågan, ja, en öfvertygelse, för hvilken den är redo att stå eller falla. Och det skadar inte.

Jag finner alltså, att riksdagsskrifvelsen — så matt och intetsägande den än synes vara — dock har en dubbel betydelse: för det första den, att Riksdagen här fixerat *en tidpunkt*, till hvilken den förväntar ett nytt, väl genomtänkt och utredt förslag från regeringen, och vidare, att den lägger *ansvaret för initiativet* der det rätteligen bör ligga, nemligen hos en handlingskraftig och målsmedveten regering. Först så tror jag, att vi i denna för landets framtid viktiga fråga kunna komma från ord till handling.

Ehuru jag, herr talman, ogillar utskottets sätt att gå till väga, finner jag dock, att det ur realpolitisk synpunkt icke förefinnes något hinder för kammaren att godkänna det redan af Första Kam-maren antagna skrifvelseförslaget.

Herr Björck: Beträffande det nu föredragna skrifvelseförslaget har jag kommit till samma resultat som den föregående talaren, men jag kan icke neka till att det gjorde ett tråkigt intryck på mig, att Andra Kam-maren vid fattande af sitt beslut i rösträttsfrågan skulle utesluta sista delen af motiveringen till det då antagna skrifvelseförslaget. Jag ville likväl under debatten icke opponera mig deremot, emedan jag ansåg, att, då Riksdagen begärde en i *alla* afseenden *fullständig* utredning, deruti äfven skulle inbegripas frågan om graderad skala och medelbara val, samt att således den omständighet, att de ur den af Första Kam-maren antagna motiveringen uteslutna orden icke kommo med, icke skulle medföra någon olägenhet för framtiden.

Jag har icke något yrkande att göra.

Herr Branting: Det har yttrats af den förste ärade talaren, att det inom konstitutionsutskottet skett en »stympning» i den skrifvelse, om hvilken man hade trott, att Riksdagens båda kamrar voro eniga. Så är utan tvifvel fallet. Men jag kan icke underlåta att uttala den mening, att den bortskärning af motiveringen, som nu utskottets majoritet, understödd, efter hvad det påstås, af en ledamot från Andra Kam-maren, beslutit, den är en handling, som återfaller endast och allenast på dem, hvilka hafva företagit densamma. Det har gjorts ett försök att genom små finurligheter vid sjelfva expedieringen söka skaffa ur verlden och upphäfva ett stort historiskt faktum, och detta är ett försök, som genom sjelfva sin natur från början är dömdt att misslyckas.

Hvad jag här betecknar såsom ett historiskt faktum det är de framsteg, som förefinnas vid en jmförelse mellan 1902 och 1900 års skrifvelser, att nu för *första* gången från svenska Riksdagen en antydan gifves åt regeringen, om det icke hellre vore så godt att tänka på den *allmänna* rösträtten än att tänka på att endast göra strecksänkningar efter den ena eller andra metoden. Detta är en *ny* sträf-

van, och alla inskränkningar, som skrifvelsen för öfrigt innehåller, eller det trefvande och famlande, som der finnes, kunna icke borttaga det intrycket, att det är just i detta nya, som det väsentliga ligger. Ty, mina herrar, vi veta i alla fall alla, huru olika ståndpunkter vi än intaga i politiskt afseende, att detta nya hade icke kommit in, om icke verkligen i landets opinion det hade försiggått en så stor omsvängning, som den vi nu bevittnat och som tagit sig uttryck på olika sätt. Detta är ett tillräckligt vittnesbörd för mig derom, att den drifvande kraften här icke kommer att ligga i den ena eller andra formuleringen af en riksdagsskrifvelse, utan på helt annat håll. Den kommer att förefinnas utanför Riksdagen i folkets vilja att erhålla en lösning af rösträttsfrågan. Och när man ser saken så, som jag tror är det riktigaste sättet att se den, då kan man med mycket sinneslugn se på de allehanda småkonster, hvarmed man i sista stund försökt att rangera bort hvad som kunde vara mindre behagligt för en del konservativa, som varit med om denna skrifvelse.

Men hvad som står fast, det är, att dessa bortskärningar, hvilka försökts och äfven lyckats, de komma att kompromettera vederbörande, som dervid varit behjelpiga. Och jag vill hoppas, att, när konstitutionsutskottets protokoll, hvilka ju i denna del icke kunna, så vidt jag förstår, vara hemliga, blifva justerade, de skola bära vittnesbörd om hvilka personer det varit, som tagit på sig ansvaret att inför landet säga detta: vi vilja nog vara med om en skrifvelse i allmänna ordalag, der det talas om allmän rösträtt, men så fort som Andra Kammaren fattade den från Första Kammaren framsträckta handen genom att antaga det uppslag, som derifrån kommit, men velat precisera det till något mera i enlighet med folkmeningens önskan, då drages denna hand tillbaka. Man gjorde hvad man kunde — och det var ju icke mycket — för att försöka förstöra detta uppslag.

Jag har ansett det vara riktigt att göra detta uttalande, på det att det må vara klart från början, att åtskilliga från det håll, som jag representerar, genast genomskådat den taktik, som har bedrifvits här i skumrasket, och att domen öfver denna taktik helt visst icke kommer att blifva mild. Det finnes redan, mina herrar, i denna skrifvelse, sådan som den af Andra Kammaren antogs, ändå så mycket saker, som sannerligen icke äro egnade att göra den populär i de breda lagren.

Här talas om att man synes mera allmänt önska t. ex. en ålder af 25 år. Det må jag säga först som sist, att för mig är denna bestämelse djupt förhatlig. Vi hafva i vårt land med vår folkmängdsfördelning redan förut en så stark öfvervigt åt det konservativa, äldre elementet, att denna bortskärning af några få unga åldersklasser synes mig fullkomligt omotiverad.

Här talas vidare om fullgörande af skyldigheter med afseende å värnpligt och skattepligt. Fullgörandet af det förra skall jag icke yttra mig om, annat än att det kan föranleda en del valtrassel, men det, som med afseende å skattepligt borde vara klart, är, att man måste

Ang. skrif-
velse om val-
rätten till
Andra Kam-
maren.
(Forts.)

Ang. skrif-
velse om val-
rätten till
Andra Kam-
maren.
(Forts.)

uppsätta såsom ett önskemål, att det måtte göras klart, hur onaturligt det är att hopkoppla statens angelägenheter med skattepligt i afseende å kommunala angelägenheter. Detta är en sida af saken, som man icke lär kunna komma ifrån, och det må här sägas först som sist, att en s. k. allmän rösträtt, som upptager skattepligten såsom denna *för närvarande* är formulerad, den bär vår statistik vittnesbörd om, att den skulle utsluta hundra tusentals af våra medborgare, och då vore den icke någon *allmän* rösträtt. Det vore då endast en lek med ord, och det är en farlig lek uuder nuvarande förhållanden, då i alla fall massan har tröttnat på att vänta allt för länge på hvad som skall göras i detta fall.

Jag har ansett, att detta tillfälle icke borde gå förbi, utan att dessa betraktelser gjordes. Jag har sjelf röstat för skrifvelsen ur den synpunkt, att det syntes mig vara i någon mån betingadt af just de ord, som fälts om Andra Kammarens värdighet, att den icke borde stå alldeles famlande och rådvill, utan att kunna gifva någon anvisning, åt hvilket håll den tänkte sig ett uppslag i det fortsatta arbetet på rösträttsfrågans lösning. Ur den synpunkten tror jag, att man kan försvara den skedda voteringen, och ur den synpunkten tror jag, att vi icke hafva någon anledning att ångra hvad som skett, oaktadt detta sista lilla försök att med små medel komma till lifs en stor sak.

Friherre Ericson: Jag har begärt ordet, på det att herr Brantings ord icke måtte i protokollet stå alldeles oemotsagda. Han sade, att när Andra Kammaren fattade den framräckta handen, drogs den tillbaka, och han alluderade dervid på bristande vilja hos Första Kammaren och illojalitet från dess sida. Jag vill, såsom sagdt, att detta hans uttalande icke måtte stå oemotsagdt, och jag vill påstå, att det samma icke är berättigadt.

Hvad sjelfva saken vidkommer, vill det synas, som skulle herr Branting och jag komma till samma resultat, nemligen att vi önska, att konstitutionsutskottets nu föreliggande förslag måtte af kammaren antagas. Men icke alldeles i likhet med föregående talare anser jag, att det icke är så underligt, att man icke velat vara med om att stympa motiveringen genom att stryka de tre sista raderna af det samma, ty det kan dock icke bestridas, att motiveringen blir olika, om dessa rader bibehållas eller uteslutas.

Hvilken ståndpunkt jag i detta afseende intager, har jag tydligen genom mitt yttrande under rösträttsdebatten angifvit, då jag uttryckligen uttalade mitt ogillande beträffande medelbara val och graderad skala. Att jag således icke gillar sista delen af motiveringen, veta herrarne ganska väl förut, men det förefaller mig, som sagdt, icke underligt, att Första Kammaren, som hyser en i viss mån olika uppfattning och därför vill, att äfven dessa båda synpunkter skola blifva föremål för noggrann utredning, icke velat vara med om att endast

desss sista rader i motiveringen skulle strykas, utan därför påyrkat hela motiveringens uteslutande.

Ang. skrifvelse om valrätten till Andra Kammararen.
(Forts.)

Herr vice talmannen Swartling: Sedan jag begärde ordet, är jag väsentligen förekommen af den siste talaren, ty jag ville endast framhålla, att jag icke anser, att man är berättigad att, såsom den näst föregående talaren gjorde, påstå, att någon skulle finnas, som skulle vilja förringa verkan af det utaf Riksdagen för några dagar sedan fattade stora beslutet. Det är icke rätt att hysa, ännu mindre uttala en sådan misstanke, som han yttrade om Första Kammararen, nemligen att man kunde antaga, att en stor del af dem, som röstade för förslaget, icke skulle ogerna se, om det icke ginge i verkställighet. För min del är jag lifligt öfvertygad om att det *icke* finnes *någon*, som hyser en sådan afsigt.

I allmänhet har man varit temligen ense om att söka få genomförd en reform i den rigtning, mau från så många håll önskat, nemligen en reform, grundad på den allmänna rösträttens basis, och den nu begärda utredningen skulle ju äfven grundas derpå. Jag är ock öfvertygad om att, när den tid stundar, till hvilken denna utredning begäres, ett förslag skall framkomma, som skall kunna vinna anslutning från alla håll.

Det är visserligen beklagligt, att motiveringen till denna viktiga skrifvelse kommer att helt och hållet uteslutas, men, som redan förut blifvit sagdt, i *sak* betyder det ju ingenting, ty den uttömmande öfverläggning, som i Riksdagens båda kamrar egt rum och som återfinnes i Riksdagens protokoll, är naturligtvis af den beskaffenhet, att ingen regering kan sväfva i ovisshet om hvad Riksdagen har menat. Någon missuppfattning i detta afseende kan icke ega rum.

Vid sådant förhållande ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Då herr Björck, som förmälde sig hafva biträdt Andra Kammararens skrifvelsebeslut, men tillika betonade, att han dock för sin del beklagade, att Andra Kammararen uteslutit sista delen af motiveringen, sådan som den var affattad uti den af Första Kammararen beslutade skrifvelsen, ber jag att få tillkännagifva, att äfven jag för min del röstade för Andra Kammararens ifrågavarande skrifvelse, men endast därför att den saknade det slut, som förefans i den af Första Kammararen antagna motiveringen. Det förslag, som utskottet här framlagt, föranleder mig icke att frånträda den uppfattningen, att äfven en sådan skrifvelse dock i realiteten kan komma att ha samma verkan, som den Andra Kammararen beslutade. Jag tror till och med, att det beslut, som utskottet fattat och som kammararen nu går att godkänna, skall än ytterligare på sitt sätt bidraga till att saken redan från början kommer i sin rätta belysning. Ty hvad man än vill säga, så betyder i alla fall Första Kammararens strykning af hela

Ang. skrif-
velse om val-
rätten till
Andra Kam-
maren.
(Forts.)

motiveringen det, att inom Första Kammaren finnes ganska stor be-
nägenhet att vid en rösträttsreform fordra en hel del garantier, garan-
tier af en sådan beskaffenhet, att vi, som förmena oss vara verkliga
rösträttsvänner, tro, att derigenom äfventyras en effektiv rösträtts-
reform. I och med denna strykning har också officiellt hufvudvigten
lagts derpå, att det, hvilket äfven ligger i sakens natur, är framstegs-
partierna, som fortfarande måste taga denna fråga om hand och på
hvilka framgången af denna rösträttskrifvelse hvilar.

Det är detta, som jag har velat uttala, nemligen att jag för min
del anser, att från framstegsvännernas alla läger bör man, gent emot
vännerna af de mesta möjliga »garantier», söka göra de mest energiska
försök att vinna det bästa möjliga af den nu ifrågasvarande riksdags-
skrifvelsen.

Herr Höjer: Herr talman! Jag har uppkallats af ett yttrande
utaf friherre Ericson, som förklarade sig icke undra det allra ringaste
deröfver, att icke Första Kammaren ville gå med på den stympning,
som på sätt och vis var ifrågasatt ifrån Andra Kammarens sida genom
strykningen af de tre bekanta sista raderna i Första Kammarens skrif-
velseförslag. Jag vill återkalla i friherre Ericsons minne, att vid 1900
års riksdag gick Första Kammaren faktiskt in på en *mycket större*
strykning än den här ifrågasatta, ty ur 1900 års skrifvelseförslag ute-
slötos icke mindre än *fyra* frågor från den då begärda utredningen,
hvilka Första Kammaren ansett böra tagas i betraktande, nemligen
frågorna om medelbart eller omedelbart valsätt, klassval, proportionella
val samt territoriell valkretsindelning. Jag kan icke finna annat, än
att stympningen 1900 var ingalunda mindre än den här ifrågasatta,
utan snarare var den väl större.

För öfrigt, om det också är sant, att konstitutionsutskottet, lik-
som öfriga utskott och äfven Riksdagen själf, ibland gör si och ibland
så, tycker jag dock, att det är väl häftigt, att konstitutionsutskottet
nu, 1902, följer en princip alldeles motsatt den, konstitutionsutskottet
följde år 1900.

Den högt ärade vice talmannen uttalade som sin åsigt, att i *sak*
betyder det i själfva verket ingenting, om nu hela motiveringen faller
bort. Jag får bekänna, att jag i det hänseendet är af annan åsigt än
han, icke derför att jag för min del fäster så synnerligen stor vikt
vid hela skrifvelsen, men jag anser dock, att om den skall ha *någon*
auktoritet och betyda *något*, skall den väl i all rimlighets namn
icke innehålla blott och bart *något* så genomrattadt som kläm-
men med bortskärande af motiveringen, der det egentliga och viktiga
innehållet ligger.

Naturligtvis har jag icke något annat yrkande att göra än på
bifall till skrifvelsen. Den kan enligt min tanke icke göra någon
skada, om den också icke heller kan göra någon nytta.

Herr Waldenström: Herr talman! Mina herrar! Jag är i ett afseende alldeles förekommen af herr vice talmannen, med hvilken jag ber att till fullo få instämma. Jag tror icke, att det är rätt att genom hvarjehanda insinuationer tillägga personer, som man icke är satt till domare öfver, vissa dåliga motiv och afsigter.

Ang. skrif-
velse om val-
rätten till
Andra Kam-
maren.
(Forts.)

Hvad för öfrigt sjelfva saken beträffar, torde herrarne erinra sig, att jag under den förra diskussionen om denna skrifvelse framhöll, att om Andra Kammaren ströke de fyra sista raderna i motivering, skulle det blifva svårt för konstitutionsutskottet att sammanjemka de båda kamrarnes olika beslut. Herrarne erinra sig nog också, hvilken uppsträckning jag fick för denna min anmärkning. Emellertid se herrarne nu, att det gått så, som jag befarade.

Jag beklagar, att Andra Kammaren strök ut dessa fyra rader, ty det visade sig, att en sammanjemkning icke kunde åstadkommas inom utskottet annorledes än genom att stryka ut motivering i öfrigt. Nu har anmärkts, att man år 1900 i denna kammare strök ut mera ur en af medkammaren antagen skrifvelse, än hvad man nu gjort. Ja, det är alldeles riktigt, om man ser saken kvantitativt, att jag så må säga; men ser man den *qualitativt*, så ställer det sig kanske annorlunda. Om nemligen här ifrågavarande skrifvelsförslag hade förelegat uti Första Kammaren så, som det antogs i Andra Kammaren, så är det mycket antagligt, eller åtminstone möjligt, att Första Kammarens beslut hade blifvit rent afslag. Vi hörde ock alldeles nyss här, huru som herr Lindhagen sade, att han för sin del skulle ha röstat för afslag å skrifvelsen, om dessa fyra rader hade stått kvar, och jag vet, att det är många i kammaren, som skulle ha gjort på samma sätt. De ha sjelfva sagt, att anledningen till att de röstade för skrifvelsen var den, att dessa fyra rader gingo ut. Herrarne kunna deraf förstå, att dessa fyra rader icke voro, såsom en talare sade, »blott en mindre del» af skrifvelsen eller en bagatell, eftersom de här i kammaren spelade en sådan roll, att hela skrifvelsförslaget hade blifvit afslaget, om de stått kvar, samt i Första Kammaren en kanske lika stor roll i motsatt riktning, nemligen att skrifvelsförslaget der hade fallit, om de tagits bort.

Man måste besinna, att det här icke var fråga om uteslutande af en eller annan midre betydande mening, utan om en *verklig stympning af en och samma mening*. Och det går väl icke an att på detta sätt utan vidare stryka ut vissa ord ur en mening i medkammarens beslut.

Emellertid röstade jag för min egen del här i kammaren för skrifvelsen, sådan som den af Andra Kammaren antogs, då yrkandet på rent afslag var kontraposition; men mina farhågor för huru det skulle gå till slut hafva besannats.

En talare sade, att i det af Andra Kammaren antagna skrifvelsförslaget i alla fall lika väl som i Första Kammarens förslag begärdes, att Kongl. Maj:t skulle låta verkställa *en från alla synpunkter full-*

Ang. skrif-
velse om val-
rätten till
Andra Kam-
maren.
(Forts.)

ständig utredning. Ja, men detta »ur alla synpunkter» stämmer ganska illa öfverens med det, att kammaren strök bort vissa synpunkter, som hörde med till de alla, som medkammaren ville hafva med i utredningen.

Herr talman! Jag har naturligtvis icke något annat yrkande att göra, än att kammaren måtte godkänna skrifvelseförslaget sådant det nu föreligger.

Herr Branting: Det var ju mycket uppbyggligt för oss alla att få höra, att herr Waldenströms redan under diskussionen uttalade farhågor på ett så sorgligt sätt besannades i konstitutionsutskottet, och jag kan icke föreställa mig annat, än att det skall efter denna förklaring blifva ytterligare intressant att taga del af konstitutionsutskottets protokoll och se, huru de olika medlemmarne dervidlag hafva röstat. Ty den möjligheten är ju åtminstone icke utesluten, att frågans utgång berott just på herr Waldenströms röst.

Det har från några håll rigtats mot mig den förebräelsen, att jag skulle ha allt för skarpt gått till rätta med motiven till de åtgärder, som här vidtagits af utskottet, och man har skarpt strukit under, att det menades fullkomligt ärligt äfven ifrån Första Kammarens sida. Jag ber med anledning häraf att få göra den anmärkningen, att jag hvarken har sagt eller tänkt, att det icke finnes inom den majoritet, som i Första Kammaren beslöt skrifvelsen, ett flertal, ja, ett stort flertal till och med, skulle jag vilja tro, som menade fullkomligt ärligt och ville gå folkmeningen till mötes. Men jag är *icke* lika öfvertygad om att denna grupp i denna stund verkligen är tillräckligt stark för att kunna ha majoritet i Första Kammaren. Men det var dock ett majoritetsbeslut, som der kom till stånd, och således måste saken för mina ögon ställa sig så, att denna majoritet är sammansatt af olika element, dels af sådana, som vilja gå folkmeningen till mötes, och dels äfven af sådana, som kunna antaga ett dylikt skrifvelseförslag *utan* att dermed förbinda den önskan att verkligen vilja gå folkmeningen till mötes.

Herr Månsson: Herr talman! Äfven jag beklagar det sätt, hvarpå konstitutionsutskottet här gått till väga, ty jag finner det ganska ledsamt, att ett så viktigt ärende som detta har fatt en sådan behandling och kommit fram på det sätt, som fallet är härvidlag. Det synes mig, som om konstitutionsutskottet mycket väl hade kunnat gå till väga på samma sätt som år 1900, då ju omständigheterna i båda fallen äro ungefär desamma. År 1900 strök Andra Kammaren alldeles som nu talet om medelbara val och om graderad skala, och då tog konstitutionsutskottet det af motiveringen, som var lika i såväl Första Kammarens som Andra Kammarens beslut. Det förefaller, som om man kunnat gå till väga likadant nu.

Jag var med om att stryka sista delen i motiveringen, därför att det syntes mig, som om det i alla fall skulle ligga i skrifvelsen, i

den öfriga motiveringen och i klämman, att frågan skall skärskådas från *alla* synpunkter, äfven om man icke bestämdt i motiveringen angifver alla dessa. Det står i skrifvelsen, att »*äfven*» frågorna om allmän rösträtt och proportionella val skola tagas i betraktande, och i detta ordet »*äfven*» synes mig ligga, att frågan skall ses från *alla* synpunkter. I klämman står också, att det skall vara »från *alla* synpunkter eu *fullständig* utredning, så vidt möjligt är».

Ang. skrifvelse om valrätten till Andra Kammaren
(Forts.)

Då nu emellertid konstitutionsutskottet och Första Kammaren icke kunnat vara med om en skrifvelse, sådan som den af mig föreslagna, ha vi ingenting annat att göra än att taga utskottets förslag, sådant som det nu föreligger. En återremiss tjenar gifvetvis ingenting till. Jag vill i allt fall här uttala den förhoppningen, att regering och andra, som få med denna fråga att göra, skola vinnlägga sig om att på allt möjligt sätt söka föra den till ett lyckligt slut och taga alla synpunkter i skärskådande, så att det kan blifva ett godt och fruktbarande resultat.

Herr von Schéele: Herr talman! Jag känner mig uppfordrad att med anledning af de uttalanden, som här från två skilda håll gjorts, förklara, att, då äfven jag röstat för det ifrågavarande skrifvelseförslaget, detta skett hvarken i det ena eller andra af de begge antydda syftena. I sak lika, har jag dock handlat i annat sinne än vare sig herr Branting eller herr Ivar Månsson. Ty å ena sidan anser jag *garantier* vid den s. k. allmänna rösträtten alldeles oundgängliga, å andra sidan kan jag icke vara med om att ställa i utsigt *graderad röstskala*.

Naturligtvis är ej heller jag emot frågans *utredning* från alla synpunkter för att få denna så fullständig som möjligt; men jag vill icke genom att angifva röstgradering bland förutsedda möjligheter framkalla den origtiga föreställningen, att jag tänkt mig detta såsom något, hvilket jemväl kunde komma att förverkligas. Jag skulle därför lika litet hafva kunnat rösta för det i fredags här framlagda skrifvelseförslaget utan den företagna »strykningen», som jag någonsin kan i motsatt riktning gå in på *garantilös rösträtt*.

Hvad angår konstitutionsutskottets föreliggande hemställan om uteslutande ur Riksdagens skrifvelse till Kongl. Maj:t af allt slags motivering, så finner jag ett sådant förfaringssätt i och för sig hvarken ändamålsenligt eller Riksdagen värdigt. Men då en återremiss icke lär kunna med någon utsigt till framgång ifrågasättas, och då ju föregående debatter och beslut icke kunna af Kongl. Maj:t lemnas obeaktade, så har jag, herr talman, icke annat att göra än yrka bifall till skrifvelseförslaget, sådant det i sitt stypade skick föreligger.

Häruti instämde herrar *Göthberg* och *Pettersson* i Södertelje.

Herr von Friesen: Herr talman! Jag kan icke underlåta att

gifva uttryck åt det intryck, som jag fått af denna skrifvelsefrågas behandling uti konstitutionsutskottet nu, jemförd med den behandling en liknande skrifvelsefråga fick i samma utskott vid 1900 års riksdag. Jag vill icke påstå, att min uppfattning är fullt exakt, men jag vill dock framlägga den till kammarens öfvervägande. Är det icke måhända så, att inom majoriteten i utskottet år 1900 herskade en *förhoppning* att genom rösträttsskrifvelsen bringa rösträttsfrågan i *baklås*, men år 1902 en *farhåga*, att genom skrifvelsen rösträttsfrågan skall *bringas framåt*?

Vidare anfördes ej. Utskottets omförmälda skrifvelseförslag blef af kammaren godkänt.

§ 7.

Till bordläggning anmäldes följande inkomna ärenden, nemligen: statsutskottets memorial:

n:o 96, angående öfverlemnande till Kongl. Maj:t af det nya reglementet för riksgäldskoutoret; och

n:o 97, angående den nya riksstaten;

sammansatta bevillnings- och lagutskottets utlåtande och memorial:

n:o 1, öfver väckt motion i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af § 57 regeringsformen samt §§ 13, 14, 16, 17, 19 och 25 riksdagsordningen; och

n:o 2, angående anvisande af ersättning åt utskottets sekreterare; samt

komiterades för vården om Andra Kammarens ekonomiska angelägenheter utlåtande n:o 1 med anledning af väckt motion om medgifvande af kopiering af framlidne grefve Arvid F:son Posses i kammarens plenisal befintliga porträtt.

§ 8.

Justerades protokollsutdrag; hvarefter kammarens ledamöter åtskildes kl. 3,20 e. m.

In fidem

Herman Palmgren.

Onsdagen den 21 maj.

Kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 14 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogs hvart för sig och blefvo af kammaren godkända:

statsutskottets memorial:

n:o 96, angående öfverlemnande till Kongl. Maj:t af det nya reglementet för riksgäldskontoret; och

n:o 97, angående den nya riksstaten;

sammansatta bevillnings- och lagutskottets utlåtande och memorial:

n:o 1, öfver väckt motion i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af § 57 regeringsformen samt §§ 13, 14, 16, 17, 19 och 25 riksdagsordningen; och

n:o 2, angående anvisande af ersättning åt utskottets sekreterare; samt

komiterades för vården om Andra Kammarens ekonomiska angelägenheter utlåtande n:o 1, med anledning af väckt motion om medgifvande af kopiering af framlidne grefve Arvid F:son Posses i kammarens plenisal befintliga porträtt.

§ 3.

Härefter anmäldes och godkändes Riksdagens kanslis förslag till §§ i riksdagsbeslutet:

n:o 31, angående förslag till ändrad lydelse af 1 § 11:o af tryckfrihetsförordningen,

n:o 32, angående ändring i §§ 2, 13 och 25 i lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897,

n:o 33, angående uppfostran åt vanartade och i sedligt afseende försummade barn,

- n:o 34, angående lag, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar m. m.,
- n:o 35, angående skadestånd för skada å person genom elektriska anläggningar,
- n:o 36, angående ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m.,
- n:o 37, angående ändring af vissa §§ i lagen den 24 maj 1895 angående anskaffande af hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot,
- n:o 38, angående förändring af bestämmelserna om beräkning af hvitbetssockertillverkningskatten,
- n:o 39, angående beskattningen af bränvin,
- n:o 40, angående beskattningen å tobak och tobaksfabrikat,
- n:o 41, angående tullbevillningen,
- n:o 42, rörande ändringar i förordningen angående en postsparbank för riket den 22 juni 1883,
- n:o 43, angående anvisande af ytterligare medel för fullbordande af riksdags- och riksbankshus på Helgeandsholmen m. m.,
- n:o 44, angående dispositionen af besparingarna under hufvudtitlarna,
- n:o 45, angående beräkningen af riksgäldskontorets utgifter och inkomster,
- n:o 46, angående förslag till lag om ändrad lydelse af 5 kap. 1, 2, 3 och 6 §§ strafflagen,
- n:o 47, angående fosterbarns vård,
- n:o 48, angående utbetalning af anslag till riksdags-, kyrkomötes- och revisionskostnader,
- n:o 49, i fråga om vissa ändringar i gällande förordning angående stämpelafgiften,
- n:o 50, angående statsbidrag till aflönande af vikarie för lärare eller lärarinna vid högre folkskola,
- n:o 51, angående folkskolelärares rätt till ålderstillägg, och
- n:o 52, angående statsregleringen.

§ 4.

Vidare anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till Riksdagens skrivelser till Konungen:

n:o 146, angående upprättadt nytt reglemente för riksgäldskontoret,

n:o 147, med öfverlemnande af ny riksstat, och

n:o 148, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående tillgodogörande af kronan tillhörig vattenkraft i Göta elf vid Trollhättan.

Likaledes anmälades och godkändes sammansatta stats- och lagutskottets förslag till Riksdagens skrifvelse, n:o 151, till Konungen, i anledning af dels väckta förslag om inskränkning i inmutningsrätten, dels och Kongl. Maj:ts proposition angående upplåtelse af den kronan tillkommande jordegareandel i grufva.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag; hvarefter kammarens ledamöter åtskildes kl. 10,16 f. m. för att åter sammanträda kl. 1/23 e. m. enligt derom utfärdadt anslag.

In fidem

Herman Palmgren.

Onsdagen den 21 maj.

Kl. 1/23 e. m.

§ 1.

Anmälades och godkändes Riksdagens kanslis förslag till §§ i riksdagsbeslutet:

n:o 53, angående beredande af lånemedel till fortsatt utveckling af statens telefonväsende,

n:o 54, angående en lånefond för torfindustriens understödjande,

n:o 55, angående anslag och lån till staden Åmål,

n:o 56, angående anslag till fortsättning af statsbanan från Göteborg till Skee,

n:o 57, angående anslag till provisoriska anordningar vid centralstationen i Stockholm m. m.,

- n:o 58, angående fastigheten n:o 1 i kvarteret Lejonet i Stockholm,
- n:o 59, angående bevillningen af fast egendom samt af inkomst,
- n:o 60, angående tryckfrihetsförordningens föreskrifter om boktryckerier och om tillsynen öfver tryckta skrifterns offentliggörande,
- n:o 61, angående en inkomstskatt för år 1903,
- n:o 62, angående förslag till lag om domsagas kansli m. m.,
- n:o 63, angående tolks anlitande vid domstol m. m.,
- n:o 64, i fråga om vissa bestämmelser angående enskilda banker,
- n:o 65, angående reglemente för riksbankens styrelse och förvaltning,
- n:o 66, angående val af fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret,
- n:o 67, angående åtskilliga på grund af § 89 regeringsformen väckta frågor,
- n:o 68, i afseende å statsregleringen och rörande de med statsverket gemenskap egande ämnen,
- n:o 69, angående förslag till ändrad lydelse af § 57 regeringsformen samt af §§ 13, 14, 16, 17, 19 och 25 riksdagsordningen,
- n:o 70, angående inskränkning i inmutningsrätten samt om upplåtelse af den kronan tillkommande jordegareandel i grufva,
- n:o 71, angående särskilda bestämmelser i afseende å vissa bolag m. m.,
- n:o 72, angående handel med konstgjorda gödningsämnen,
- n:o 73, angående ändrad lydelse af 26 kap. 1 § rättegångsbalken, och
- n:o 74, angående ändrad lydelse af 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen.

§ 2.

Justerades ett protokollsutdrag; hvarefter kammarens ledamöter åtskildes kl. 2,45 e. m.

In fidem

Herman Palmgren.

Torsdagen den 22 maj.

Kl. $\frac{1}{2}$ 11 f. m.

§ 1.

Justerades de vid kammarens sammanträde den 15 innevarande maj förda protokoll.

§ 2.

Ordet lemnades här efter till herr vice talmannen Swartling, som yttrade: Herr talman! Som kammaren behagade erinra sig, har det varit vanligt att gifva i uppdrag åt representanterna från Stockholms stad och dem af kammarens öfriga ledamöter, som äro kvar i Stockholm, att justera de kammarens protokoll, som vid riksdagens avslutande kvarstått ojusterade, och tillåter jag mig hemställa, att kammaren äfven nu ville lemna ett dylikt uppdrag.

Denna hemställan bifölls.

§ 3.

Kammarens ledamöter, hvilka af Kongl. Maj:t blifvit kallade att denna dag efter bevestigad gudstjenst infinna sig å rikssalen, der riksdagen komme att avslutas, afgingo nu till Storkyrkan för att åhöra riksdagspredikan. Efter gudstjenstens slut begåfvo sig kammarens ledamöter till rikssalen, der jemväl Första Kammarens ledamöter infunno sig.

Herr statsrådet och chefen för civildepartementet uppläste der Kongl. Maj:ts förordnande för hans excellens herr statsministern att å Kongl. Maj:ts vägnar avsluta riksdagen.

Sedan härupå kamrarnes undersåtliga vördnad och välönskningar blifvit af herrar talmän framförda, samt herr statsrådet och chefen för civildepartementet uppläst riksdagsbeslutet, förklarade hans excellens herr statsministern riksdagen vara avslutad.

Efter det herr talmannen och kammarens ledamöter återkommit till kammarens samlingsrum, tog herr talmannen afsked af kammarens ledamöter med följande ord:

Mina herrar! Man kan med fog framkasta, och man har också ofta framkastat den frågan, om det är någon lycka att nå en hög ålder, att hinna till dessa 70, högst 80 år, som i allmänhet utgöra den yttersta gränsen för människans lifslängd. För min enskilda del bekänner jag dock, att jag är och alltid har varit tacksam för att min lefnad icke blott fått sammanfalla med, utan äfven under en långt utsträckt tidslängd fått löpa jemnsides med den stora utveckling, som i vårt land har pågått under det nyss gångna århundradet. Det ligger ju ett stort och betydande intresse redan deri att hafva fått, om också endast som en kugge i det stora drifhjulet, deltaga i detta utvecklingsarbete. Men intresset vidgar sig och sväller ut för åldringen, som inom ramen af de egna personliga erinringarna och erfarenheterna kan sammanföra vexlande bilder under de olika stadierna af denna utveckling och derigenom äfven i någon mån kan mäta utvecklingens vikt och betydelse. För att peka på storleken af denna vikt och betydelse kräfväs icke många ord. Den berömde engelske historieskrifvaren Macaulay lemnar i ett af sina verk en på sorgfälliga studier grundad och med mästertlig hand utförd skildring af tillståndet i alla riktningar inom England på 1680-talet. I hafven, mine herrar, helt säkert, om I läst den, följt den med beundran, men ofta kanske också med undran vid betraktande af de primitiva och ofta råa förhållanden, som han der lägger under edra ögon. Nåväl, mine herrar, jag har med egna ögon sett och jag har fran min barndoms och ungdoms dagar i godt minne många förhållanden t. ex. i afseende på kommunikationerna och samfärdsmedlen, postväsendets ordnande, sättet för städers bebyggande och belysning, seder, bruk och åsichter, som i många afseenden ligga i ganska nära analogi, ja, ofta till punkt och pricka öfverensstämma med de skildringar, han lemnat. Så långt var Sverige efter på 1820- och 1830-talen, och nu vid 1900-talets början — är det väl förmädet säga, att vi i det allra närmaste hunnit upp detta samma England, att vi stå på samma nivå med det i utveckling och bildning, väl icke kvantitativt, i fråga om materiel utveckling, ty der måste alltid det större och rikare landet ligga öfver, men kvalitativt sedt i fråga om ideella och kulturella sträfvanden, om tillgodogörandet af resultaten af vetenskapens forskningar och de tekniska uppfinningarna. Då man ser sådana jättesteg tagna och ser, att dessa jättesteg på samma gång varit säkra och fasta, då är man också berättigad att med full förhoppning och tillit skåda framtiden till mötes och vänta en fortgång, eu sund och god fortgång på utvecklingens bana för vårt älskade fosterland. Och det är en varm och brinnande bön i detta hänseende, som jag uttalar nu i afskedets stund, nu, då för mig är afslutadt allt deltagande i offentliga ärenden, i behandlingen af allmänna värf. I denna stund, i afskedets stund, vill jag äfven, under förklaring att ingen högre än jag kan uppskatta och värdera de många prof på välvilja och förtroende, som jag fått röna från eder sida, till eder framställa en vördsam anhållan, att I

villen i vänlig hågkomst bevara minnet af eder gamle, nu för alltid afgående talman. Lefven väl, och faren väl, mine herrar!

Härpå svarade herr Johansson i Noraskog: Då nu afskedets stund är inne, må det tillåtas mig att å de närvarandes vägnar till eder, herr grefve, få uttrycka vårt innerliga och upprigtiga tack för den skicklighet, pligttrohet, oveld och det beundransvärda tålmod, hvarmed ni, oaktadt eder höga ålder, städse ledt våra förhandlingar, äfven under de mest brydsamma och tröttande öfverläggningar. Af sådan anledning var det också kammarens ledamöters mening att för sin afhållne och värderade talman egna en särskild hyllningsfest, men på eder egen önskan blef densamma instäld. I stället ha vi tillåtit oss att i dag pryda talmansbordet med några blommor för att derigenom så att säga söka gifva ett yttre uttryck åt de känslor af sympati, af djup vördnad och högaktning, vi alla hysa för vår afgående, åldrige talman. Mätte kärlek och frid alltid omhägna eder lefnadsafton och måtte såväl vi som kammarens frånvarande ledamöter i edra minnens album få vara inneslutna i vänlig hågkomst!

Jag anhåller vördsamt att för egen del till sist få uttala mitt hjertliga tack ej blott för den välvilja, som årets Riksdag låtit komma mig till del, utan äfven för all den vänskap och det förtroende, hvarmed jag blifvit hedrad under de 36 riksdagar, jag haft äran tillhöra Riksdagens Andra Kammare.

Så har nu denna riksdag slutet nått,
samt mången fråga ock sin lösning fått.
Må väl bevaras goda vänskapsband,
välsigne Gud vårt dyra fosterland!

Herr talmannen och kammarens ledamöter utbytte härefter afskedshelsningar och åtskildes.

In fidem
Herman Palmgren.

Torsdagen den 29 maj.

Kl. 3 e. m.

Sedan Andra Kammaren genom beslut den 22 innevarande månad åt representanterna för Stockholms stad samt dem af kammarens öfriga ledamöter, som efter Riksdagens afslutande befunne sig kvar i hufvudstaden, uppdragit justeringen af de kammarens protokoll, hvilka vid Riksdagens afslutande återstode ojusterade, hade tillkännagifvande om att nämnda justering komme att denna dag kl. 3 e. m. försiggå i kammarens kansli-lokal blifvit vederbörligen utfärdadt; och tillstädeskommo nu på utsatt tid följande kammarens ledamöter:

Herr A. Hedin,
» J. H. G. Fredholm,
» E. Hammarlund,
» C. Wallis,
» David Bergström,
» O. G. Eklund,
» J. J. Byström,
» H. Branting,
» C. A. Lindhagen,
Friherre G. J. De Geer,
Herr V. L. Moll,
» O. Larsson i Mörtlösa,
» R. E. L. Darin,
» H. F. A. G. Pantzarhielm och
» O. H. Ström.

Protokoll för den 16, den 17, den 19, den 20, den 21 och den 22 maj upplästes och blefvo af tillstädesvarande herrar ledamöter godkända, hvarefter sammanträdet upplöstes.

In fidem

Herman Palmgren.